

направленности, в центре системы ценностей которой был бы человек. Условия жизнедеятельности характеризуются возрастанием количества проблемных ситуаций, решение которых зависит, в первую очередь, от того, какие ценностные ориентиры, мотивы деятельности являются ведущими у специалиста, ведь от них в основном и зависят те решения, которые будут приняты. Успешность взаимодействия учителя и ученика во многом зависит от того, будет ли решение проблемных вопросов базироваться на единой системе ценностей, едином подходе. Поэтому решение задачи профессиональной подготовки будущих учителей в контексте гуманизации образования требует разработки теоретической модели гуманистической направленности учителей. Такая модель разрешит определить актуальные задачи гуманизации профессиональной подготовки будущих учителей.

Литература

1. Гавриловец К.В. Воспитание человечности: Кн. для учащихся. – Минск: Нар. асфета, 1985. – 183 с.
2. Колесников Л.Ф., Турченко В.Н., Борисова Л.Г. Эффективность образования. – М.: Педагогика, 1991. – 269 с.
3. Кузьмина Н.В. Психологические основы формирования личности советского учителя. - Л.: Просвещение, Ленинград. отделение, 1967. - 266 с.
4. Линенко А.Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія – 1995. - №1(6) – С.125 –132.
5. Мясичев В.Н. Основные проблемы и современное состояние психологии отношений человека //Психологическая наука в СССР. – М.: АН СССР, 1960. – Т.2. – С.110 - 126.
6. Платонов К.К. Структура и развитие личности.- М.: Наука, 1986. - 254 с.
7. Пуляев В.Т. О гуманизме, будущем России и социально-гуманитарном знании // Социально - гуманитарные знания, 1998-№3 - С.3-16
8. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1976. - 160 с.
9. Смирнов С.А. Методика организации творческой познавательной деятельности - основа гуманистической педагогической системы: Инновационная деятельность в образовании. - 1995. - 32 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
11. Шиянов Е.И. Гуманизация профессионального становления педагога //Сов. педагогика. –1991. - № 9. - С.80 - 84.

УДК 378. 937 + 378. 125

Мірошніченко О.В.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Підготовка вчителя, здійснювана в даний час в системі вищої освіти, є різною за якістю, але у будь-якому випадку вона повинна бути орієнтована на формування його готовності здійснювати педагогічну діяльність на рівні творчості.

Нові стратегічні орієнтири розвитку загальної і вищої освіти зумовили актуалізацію пошуку таких підходів до практики підготовки майбутнього вчителя, які формують фахівця нового типу -педагога-дослідника, здатного до інноваційної діяльності. Нова якість підготовки фахівця в області освіти повинна визначати не тільки готовність до застосування на практиці вже відомих способів вирішення педагогічних проблем, але і здібність до самостійного проектування педагогічних систем, процесів і ситуацій. На цю особливість підготовки вчителя фокусується увага стандартів вищої освіти, де як одна з

характеристик професійної діяльності сучасного педагога окреслена як готовність до конструювання і проектування освітнього процесу.

Тим часом, проведений нами аналіз педагогічних джерел показав, що рівень вивченої проблеми формування готовності вчителя до творчого проектування дидактичних технологій ще недостатній, а деякі її аспекти практично не досліджені.

Для поглиблення наукових уявлень у зазначеному контексті ми звернулися до довідкових джерел. У енциклопедичному словнику подане таке визначення поняття «творчість» як «діяльність, що породжує щось якісне нове, таке, що ніколи раніше не було» [17, 621].

У словнику С.І. Ожегова «творчість» визначається, як «створення нових за задумом культурних або матеріальних цінностей».

Педагогічний словник трактує значення «творчість» як продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення [5, 326].

Цілком очевидно, що проблема творчого розвитку особистості є багатоаспектною, вона розглядається різними областями науки, включаючи філософію, психологію і педагогіку.

У філософській літературі серед різноманіття формулювань, що визначають поняття творчість, можна виділити наступне: «творчість -це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності»[2, 25]. Психологи також пов'язують дане поняття з відходом від звичного, трафаретного і шаблонного. Неоцінимо значення творчості і для навчально-виховного процесу. У творчій діяльності розвивається здібність особистості до гнучкої переорієнтації в обстановці, що змінюється, до багатоваріантності і нестандартності в рішенні поставлених задач, до самостійності в ухваленні рішень. Навчання ж, у свою чергу, є складовою частиною розвитку і виховання особи, що «є наслідком і причиною одне іншого» [13, 19].

Науковці єдині у визначенні, що творчість є вищим пізнавальним процесом. Воно є породженням нового знання, активною формою творчого віддзеркалення і перетворення людиною дійсності. Творчість породжує такий результат, якого ні в самій дійсності, ні у суб'єкта на даний момент часу не існує.

Творчість - це рух ідей, що розкриває суть речей. Його підсумком є не образ, а деяка думка, ідея. Специфічним результатом творчості може виступити поняття - узагальнене віддзеркалення класу предметів в їх найбільш загальних і істотних особливостях.

Творчість - це рух думки, що розкриває зв'язок, який веде від окремого до загального і від загального до окремого. Тому творчість є своєрідним опосередкуванням, засноване на розкритті зв'язків, відносин, тобто узагальненим пізнанням об'єктивної реальності.

Зауважуємо, що педагогічна творчість також містить елементи певної новизни, яка частіше за все пов'язана не стільки з продукуванням нових ідей і принципів навчання та виховання, скільки з деякою модернізацією прийомів навчально-виховної роботи. Творчість виступає провідним критерієм педагогічної майстерності вчителя. Педагогічна творчість припускає наявність у вчителя якостей, безпосередньо не пов'язаних із родом діяльності, – ерудиції, почуття нового, здатності до аналізу та самоаналізу, гнучкості мислення, активності, вольових якостей, фантазії тощо.

Значний внесок у вивчення процесів становлення вчителя внесли дослідження й творча діяльність В.Сухомлинського, який сам втілював найкращі риси творчого вчителя. Він писав, що вчитель – головна дійова особа творчої взаємодії, співробітництва з вихованцем, і вважав, що педагогічні ідеї стимулюють вихователя аналізувати особисту діяльність і породжують прагнення творчо втілювати задуми в реальний виховний процес [18, 55].

Людина, розв'язуючи нову, незнайому для неї задачу, займається творчістю. Близький до цієї думки С.Л.Рубінштейн, який визначає творчість як діяльність щодо створення чогось нового, оригінального, що входить не тільки в історію розвитку самого творця, але й в історію розвитку науки та мистецтва. К.К.Платонов розглядає творчість як мислення у його найвищій формі, яке виходить за межі необхідного для розв'язування задачі вже відомими способами.

У сучасній психолого-педагогічній літературі, в якій відзеркалено проблему педагогічної творчості можна виокремити різні наукові позиції дослідників.

Конкретизуємо перш за все точку зору психологів на проблеми. Л.С.Виготський визначає творчість як діяльність, в результаті якої створюється щось нове [4, 67]. Причому така діяльність може бути спрямована як на роботу з певним об'єктом зовнішнього світу, так і над побудовою розуму або почуття, яке живе і виявляється в самій людині.

В.О.Моляко також дає визначення творчості як процесу створення, відкриття нового, що раніше для даного конкретного суб'єкта було невідомим [12, 56].

Г.С.Костюк характеризує творчість особистості як вищу ступінь її активності, що спрямована на подолання конкретних суперечностей з метою пошуку істини [8,75].

Розглядаючи феномен «творчість» (В.Кан-Калик) конкретизує педагогічний ідеал вчителя в системі завдань, які розв'язуються в конкретних умовах педагогічної праці. Н.В. Кічук розглядає як найважливіший критерій якісного становлення особистості вчителя в його потребі працювати творчо.

Особливо значною, як уважає дослідник, є сформованість у вчителя креативного рівня ставлення до професійної праці – потреба у творчому підході, застосування нестандартних прийомів роботи. Але головною особливістю є те, що "сутністю його стає творення (формування, виховання) людини – завжди неповторної та унікальної" [7, 14].

За влучним висловом С.Сисоевої, «взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямована на формування творчої особистості учня»[15,25].

В.І.Андреев визначає творчість як один із видів людської діяльності, спрямованої на розв'язання творчого завдання і для якої необхідні об'єктивні (соціальні, матеріальні) і суб'єктивні особистісні умови (знання, вміння, творчі здібності), а результат має новизну й оригінальність, особисту та соціальну значимість, а також прогресивність [1, 228].

У словнику С.И.Ожегова термін «проекування» відсутнє, але дається тлумачення словам «проект» і «проекувати». Значення їх - побудова, планування чого-небудь.

Якщо звернутися до етимології слова, то проектування (від латів. *projectus* - кинутий вперед) - це один з основних способів створення інших виробів. Для проектування характерні певна логіка і певні можливості. Педагогікою термін «проекування» запозичений з технічної області знання, де він означає створення випереджаючої проєкції того, що потім буде матеріалізоване. Розвиток педагогічного знання, поява різноманітних методів, засобів, форм педагогічної діяльності зробило її надмірно складною. Саме в зв'язку з цим педагогіка вимушена удатися до рекомендацій технократичній орієнтації: «діючи цього напряду переконані в тому, що на зміну аморфності в питаннях регулювання поведінки повинна прийти ефективна педагогічна техніка» [6, 7].

У сучасному трактуванні слово «проекування» означає процес створення проекту - прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкту, його стану [17, 1077].

Зауважимо, що термін «проекування» має різне значення: з одного боку, це спосіб створення чого-небудь; з іншою, - це процес створення проекту; нарешті, це одна з педагогічних функцій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зафіксувати, що ряд важливих теоретичних ідей були закладені у вітчизняній педагогіці ще в 20-і роки ХХ в. (П.П.Блонский, А.С.Макаренко, С.Т.Шацкий і ін.).

У вітчизняній педагогіці основоположником теорії і практики педагогічного проектування по праву може вважатися А.С.Макаренко, який розглядав виховний процес

як особливим чином організоване «педагогічне виробництво» [11, 465]. Він був супротивником стихійності процесу виховання і тому висував ідею розробки «педагогічної техніки», «техніку створення нового человека».

Продуманість дій, їх послідовність, терпіння, орієнтованість на вихованця до цих пір вражають в його педагогічній системі. А.С. Макаренко був переконаним прихильником проектування в людині всього кращого. В зв'язку з цим він наполегливо рекомендував вузам перебудувати роботу так, щоб випускати педагогів-техніків: «Дійсним стимулом людського життя є завтрашня радість. У педагогічній техніці ця завтрашня радість є одним з найважливіших об'єктів роботи» [11, 132].

У 60-і рр. минулого століття в публікаціях отримала віддзеркалення думка про необхідність формування нової наукової дисципліни - педагогічного проектування і появи фахівця педагога-проектувальника (Г.П.Щедровицкий).

На початку 70-х років ХХ сторіччя в педагогічній літературі стали з'являтися такі терміни, як «програма діяльності», «проекти виховання, навчання, організації», «плани», «програми», «проектування особи», «техніка виконання, гри, користування книгою», «інструмент виховання», «інструмент розвитку особи», «інструментування педагогічної дії» і т.п. Все це вимагало теоретичного осмислення, і педагогіка все глибше проникала в область проектування.

Науковець В.А.Сухомлинский [18, 418-487] виділяє такі складові частини, як науку, майстерність і мистецтво. У поняття «майстерність» він вкладав всі нюанси навчально-виховного процесу, чітко визначаючи їх причинно-наслідковий зв'язок, а також уміння педагога розбиратися в складності і багатогранності педагогічних явищ. Не використовуючи термінів «проектування» і «технологія», В.А.Сухомлинский, проте, сам був високотехнологічним педагогом.

На початку 70-х років ХХ в. учені стали ширше трактувати і сам статус педагогіки: «Она є галузь діяльності, в якій поєднуються, по-перше, функція дослідження реально протікаючого процесу навчання і виховання, по-друге, функція створення (проектування) систем навчання і виховання [9, 5-68].

В кінці 80-х рр. ХХ в. з'явилася перша праця з педагогічного проектування В.П.Беспалько [3, 87]. По суті в цьому доробку міститься визнання проектування і технології як самостійних видів педагогічної діяльності.

Формування нових напрямів педагогічної науки кінця 80-х початки 90-х рр. ХХ в. зумовило активізацію досліджень і в галузі проектування. Фактично з того часу воно стає самостійним предметом педагогічної науки і спеціально організуваної діяльності. Починають складатися різні підходи до вивчення проектування як особливого механізму управління в освіті, як категорії дидактики, як алгоритм створення педагогічних систем.

Так, одні дослідники (В.о.Болотов, І.І.Исаев) пропонують розглядати педагогічне проектування як процес вирощування новітніх форм спільності педагогів, що вчать, нового змісту і технологій освіти, способів педагогічної діяльності і мислення. Інші (В.А.Сластенин, Е.Н.Шиянов) розглядають проектування як змістовне, організаційно-методичне, матеріально-технічне і соціально-психологічне оформлення задуму і реалізації цілісного рішення педагогічної задачі, здійснюваної на емірико-інтуїтивному, досвідчено-логічному і науковому рівнях. Треті (В.П.Беспалько) визначають проектування як багатокрокове планування, як діяльність по визначенню умов реалізації певної педагогічної системи. У деяких роботах (Н.Г.Алексеев, В.И.Слободчиков) проектування в освіті розглядається як ідеальна побудова (задум) і практичне втілення того, що можливо, або того, що повинне бути.

Зокрема, Н.О.Яковлева розглядає це поняття як: «цілеспрямована діяльність педагога по створенню проекту, який є інноваційною моделлю педагогічної системи, орієнтованою на масове використання» [19, 13].

У деяких працях діяльність проектування розглядається в аспекті проектувальних умінь педагога загальноосвітньої школи (О.А.Абдуллина, З.И.Васильева, О.С.Газман,

Ф.Н.Гоноболін, Н.П.Гузик, В.Ю.Кричевський, Н.В.Кузьміна, В.А.Сластенин, А.И.Щербаков і ін.).

На думку Н.В.Кузьміної [10, 65], ці уміння дозволяють здійснювати проектування: 1) зміст майбутніх занять; 2) системи і послідовності дій вчителя; 3) системи і послідовності дій учнів.

На думку В.А.Сластенина [16, 77], уміння проектування повинні забезпечувати три аспекти діяльності педагога: 1) змістовний (відбір і композиція учбового матеріалу, планування і побудова учбового процесу); 2) оперативний (планування своїх дій і дій учнів); 3) матеріальний (проектування учбовий-матеріальної бази педагогічного процесу).

Отже, педагогічне проектування можна розглядати з двох позицій: як науку і як мистецтво. Зрозуміло, в своїй основі воно має одночасно і нормативний і творчий характер. Нормативний характер виявляється в тому, що педагогічне проектування регламентоване і має свої етапи, форми, принципи і прийоми здійснення. Воно здійснюється педагогом цілеспрямовано і свідомо. Але якщо при проектуванні спиратися тільки на теорію, логіку, то системи, процеси і ситуації, що проектуються педагогом, робляться догматичними, відірваними від життя.

У зв'язку з цим слід мати на увазі і творчий аспект процесу педагогічного проектування.

Література:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. - 228с.
2. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - МГУ, 1999.- 20с.
3. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 1989. - 190с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Искусство, 1986.- 573с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
6. Дреер А.М. Преподавание в средней школе США.- М., 1983.-107с.
7. Кічук Н.В. Творча особистість учителя: педагогічна засади формування. – Одесса, 1999. – 96с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. / За ред. Л.М. Прокопійенко. – К.:Радянська школа, 1989. – 608с.
9. Краевский В.В. О проблеме соотношения педагогической науки и педагогической практики // Новые исследования в педагогических науках.-1971.-№4.- С.5-68.
10. Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения.- М.: Высшая школа, 1990.- 118 с. ; Кузьміна Н.В. Формирование педагогических способностей.- Л.: ЛГУ, 1961.-165 с.
11. Макаренко А.С. Соч.- 2-е изд.- М.: АПН РСФСР, 1957. Т.4.- 570с.
12. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач. – К.: Радянська школа, 1983. – 96с.
13. Петрушин В.И. Музыкальная психология: Учеб. пособие. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. - 190 с.
14. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика. -М.: Школа-Пресс, 1997.- 512 с.
15. Сисоева С.О. Основы педагогічної творчості вчителя. –К.: КДПІ, 1993. – 32с.
16. Сластенин В.А. Учитель и время // Советская педагогика.- 1990.- №9.- С.8-9.
17. Советский энциклопедический словарь.- М.: Советская энциклопедия, 1981.- 1380с.
18. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы // Избр. произв.: В 5 т.- Киев,1980. Т.4.- 570с.

УДК 37.035

Муромець В.Г.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

В останній час у сучасному суспільстві спостерігається посилення та активізація уваги до проблем толерантності, що зумовлено багатьма факторами, про що й піде мова у даній статті.

Зацікавленість до проблем толерантності у свій час виявляли такі провідні науковці як А.Асмолов, Н.Боритко, Б.Вульф, П.Комогоров, М.Марон, З.Гасанова, В.Лекторський, О.Клепцова, Л.Скворцов, А.Погодіна та ін.

В умовах оновлення суспільства й освіти пріоритетним стає самовизначення педагога за особистісно-міжособистісною характеристикою, адже на сьогодні педагог повинен цілком усвідомлювати, що успішність його професійної діяльності залежить ще й від міжособистісних контактів з учнями, студентами, вихованцями тощо. Пріоритети виховної, розвивальної діяльності вчителя дозволили визначити певні характеристики без яких неможлива сьогодні професійна культура педагога.

Наприклад, зараз якщо гуманізація та гуманітаризація освіти сприймається як реальність, то навчання, виховання та розвиток - як єдиний процес. У такому випадку виховний простір можна віднести й до освітнього простору в цілому. Так позиція педагога, як вихователя, допомагає усвідомити новий напрям педагогічної науки - педагогіки взаємодії, у межах якої ведеться пошук перспективних форм та різноманітних методів навчання, що цілком відповідають актуальності не тільки суспільного розвитку, а ще й особистісного, що заснований на суб'єкт-суб'єктному характері взаємодії між всіма учасниками виховного процесу.

Розглядаючи дану проблему не можна не згадати видатного педагога- гуманіста В.Сухомлинського, сутність педагогічної системи якого полягала у всебічній актуалізації можливостей педагогічного процесу на основі непорушної єдності навчального та виховного начал, розвитку взаємодії педагогічного й учнівського колективів, створення сприятливого тла взаємодії, що допомагало гармонійному розвитку всього колективу і кожного учня, а учень у цьому випадку виступає об'єктом педагогічного впливу.

Звертаючи увагу на значущість комунікативної культури педагога, педагог В.Кан-Калік виділяє у структурі процесу навчання дві підсистеми: дидактичну (змістовну) та комунікативну (формууювальну) [3, с. 25].

На його думку, якщо не враховується комунікативний аспект, успіху у навчальній діяльності досягти досить важко. У процесі організації навчальної діяльності комунікативна підсистема виступає як професійно значущий компонент, тому кожний дидактичний компонент має бути забезпечений комунікативним компонентом. Таким чином і навчання, і виховання, і розвиток учнів вимагають перебудови особистісної позиції педагога однаковою мірою, і завдання гуманізації освітнього простору можуть реалізуватися як у навчальній, так і виховній діяльності.

У сучасних умовах комунікативна культура практично незначуща, якщо вона не підкріплена високими духовними особистими якостями самого педагога, його моральною зрілістю. Звичайно не можна не визнати той факт, що саме на цьому шляху педагог отримує впливовість неформального лідера, саме на цьому шляху протікає становлення його професійної педагогічної культури.

Цілісному, концептуально побудованому осмисленню комунікативної культури передували дослідження педагогів, психологів, соціологів, філософів, присвячені вивченню особистості та комунікативно-інформаційного підходу до даної категорії.